

כינוס הליגה הערבית בקהיר ו"המתווה הערבי" לשיקום רצועת עזה: משמעויות

קובי מיכאל ויואל גולנסקי | 10 במארס, 2025 | גיליון 1958

עיון בהצהרת הסיכום שפורסמה בערבית מלמד כי מדובר בהצהרה בעייתית ביותר. בהצהרה, המאדירה את יכולת העמידה של העם הפלסטיני מול התוקפנות הישראלית וכוללת אמירות בוטות נגד "פשעי" ישראל, הפורום מרומם ומאדיר במשתמע גם את חמאס. זאת, למרות מס השפתיים באמירה נגד טרור ונגזרותיו, שאותם לא ייחס לחמאס, לחזבאללה או לפלסטינים בגדה המערבית. מבחינת ישראל, לקחי ה-7 באוקטובר, ולא רק הם, מחייבים להתייחס ברצינות למילים ולניסוחים ולחדול מניסיון לסבר את הגינו של היריב. המשמעות המצטברת של הניסוחים מטרידה מאוד ואינה מבשרת על אודות שינוי או הפנמה של המציאות של אחרי ה-7 באוקטובר.

ב-4 במארס 2025 התכנסה הליגה הערבית בקהיר לכינוס חירום בעניין שיקום רצועת עזה, ניהולה ושאלת "היום שאחרי". ההתכנסות הדחופה והחריגה התקיימה לאחר מפגש הכנה שנערך בריאד בהשתתפות נשיא מצרים, מלך ירדן, יורש העצר הסעודי ונשיא איחוד האמירויות הערביות. מפגש ההכנה הסתיים ללא הצהרה משותפת, מה שהעיד על אודות אי-הסכמות מהותיות בין המנהיגים הערבים. ואכן, מכינוס החירום של הליגה הערבית נעדרו, בין היתר, מנהיגי ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומרוקו, שנכוחותם חשובה לפחות כמו זו המצרית והירדנית בשל מעמדם האזורי המשמעותי, יחסיהן הקרובים עם ארצות הברית והציפיות מהן לשאת בעיקר הנטל הכספי הכרוך בשיקום רצועת עזה.

מטרות כינוס החירום היו להציג בפני המשתתפים את תוכנית השיקום המצרית; ולגבש קונצנזוס ערבי ביחס אליה ולגבי דחיית חזון טראמפ לבנייה מחדש של רצועת עזה לאחר שתפונה מתושביה, אשר פורש על ידי הפלסטינים והעולם הערבי כטרנספר של הפלסטינים ממולדתם ועורר חשש כבד במיוחד במצרים ובירדן מפני האפשרות שיהיה עליהן לקלוט מספר רב של פלסטינים מרצועת עזה.

מצרים פרסמה את עקרונות ומתווה תוכנית השיקום עוד טרם כינוס החירום ונציגיה הרשמיים הבהירו שחמאס לא יוכל להיות חלק מתוכנית השיקום ו"היום שאחרי" ברצועת עזה, כישות ריבונית שלטונית וצבאית. אלא שעיון בהצהרת הסיכום שפורסמה בערבית ובתרגום לא רשמי גם באנגלית מעלה כי ההבהרה המצרית לגבי חמאס, שלפיה הארגון לא יהיה חלק מהשיקום,

כלל אינה מוזכרת. למעשה, מדובר בהצהרה בעייתית ביותר מבחינת סיכוייה להוות בסיס לתהליך חיובי כלשהוא, בפרט ביחס לאינטרסים של ישראל.

בנוסח הרשמי של ההצהרה, כפי שפורסם על ידי משרד הנשיאות המצרית (טרם פורסם על ידי הליגה הערבית עצמה - ייתכן שינויי נוסח בין הפרסומים), מתקפת חמאס הרצחנית והברברית והעובדה שחמאס היה זה שפתח במלחמה כלל לא הוזכרה. בנוסף לא הוזכרו כלל חמאס והצורך לפרקו מנשקו וכן חזבאללה, שהצטרף למתקפת חמאס ב-8 באוקטובר במטחי רקטות לעבר ישראל וכפה עליה מלחמה בזירה הצפונית במקביל למלחמה ברצועת עזה, תוך התחייבות מוצהרת ונשנית להמשיך ולפגוע בה כל אימת שנמשכת המלחמה ברצועה. כך גם נפקדו מהצהרת הסיכום החות"ים המיליציות השיעיות ואיראן, שהיו ועודם חלק מהמלחמה האזורית. הסיבות והרקע למלחמה שפרצה בין ישראל לחמאס לא מצוינים כלל וכך גם טרור חמאס, הטרור הפלסטיני בגדה המערבית, והפרות מתמשכות של חיזבאללה את הסכם הפסקת האש בלבנון ומאמצי התעצמותו מחדש.

בנוסח באנגלית (הלא רשמי), לא מוזכרת מדינת ישראל אלא כ"ישות ישראלית" (בנוסח הערבי שפורסם על ידי משרד הנשיאות המצרי מופיע השם "ישראל" ללא המילה "מדינה" לפניו, בעוד בכל מקרה בו מוזכרת "פלסטיין" צמודה לה המילה מדינה - "המדינה הפלסטינית"), יתר על כן, יש בהצהרה קריאה לבינאום הסכסוך הישראלי-פלסטיני באמצעות ועידה בינלאומית - משיכה חוזרת של האו"ם לתפקיד מרכזי, להחייאת אונר"א כשהמשמעות הברורה היא הפלטרמה האולטימטיבית להנצחת הפליטות הפלסטיניות, וכן קריאה לרדיפה מתמשכת של ישראל על ידי טריבונאלים בינלאומיים תוך האשמתה בפשעי מלחמה ובכללם ג'נוסיד והרעבה. בה בעת, האדרת חמאס נגזרת במשתמע בהכרח מהאדרת יכולת העמידה והחוסן של הפלסטינים ברצועת עזה למול התוקפנות הישראלית הפושעת.

זאת ועוד, הרעיון לכונן ברצועת עזה ועדת טכנוקרטים שתדאג לענייניו האזרחיים של האזור, הכלול במתווה המצרי, כמו גם אמירות שנכללו בהצהרת הסיכום של מפגש הפסגה לגביאש"ף כארגון המייצג את כל הפלסטינים וקריאה לארגונו מחדש בהתאם, מתפרשים בהכרח כתשתית הרעיונית והאופרטיבית להכללת חמאס בשלטון ברצועת עזה ב"יום שאחרי" ולשילובו באש"ף וברשות הפלסטינית. לעומת הבחירה לא להזכיר את חמאס ואת חזבאללה בהצהרת הסיכום, הקפידו המנהיגים הערבים להפיח רוח במפרשי אתוס הפליטות הפלסטינית, בין היתר, במאמץ לשימור מעמדה של אונר"א ושוב בחרו בהתחמקות מדיון בסתירה שבין אתוס הפליטות לרעיון של פתרון שתי המדינות החיות זו לצד זו בשלום ובביטחון.

הגם שמן הכינוס נעדרו מחמד בן-סלמאן ומחמד בן-זאיד, מנהיגי ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, ולמרות שבאתר הסעודי אלחדת' פורסם שערב הסעודית מאמצת את הצהרת הסיכום, נראה שעמדת ריאד ואבו-דאבי ניצית יותר כלפי חמאס בהשוואה לעמדתן של קהיר

ודוחה. עניין זה משמעותי הרבה יותר מאשר עניין אחדות השורות הערבית, או היעדרה. עמדת ערב הסעודית ואיחוד האמירויות חשובה לא רק מבחינה מדינית אלא מבחינה מעשית וכלכלית – הרי המדינות שעיקר המימון של המתווה, אם אמנם ימומש, ודאי ייפול על כתפיהן. חילוקי הדעות בין המדינות צפו ועלו כבר בפסגת ההכנה שנערכה בפברואר בריאד, ושתוארה על ידי ערב הסעודית כמפגש "חברי", לא רשמי ולא מחייב. מעבר לכך, סביר להניח שחמאס לא יסכים לשתף פעולה עם המתווה, להניח את נשקו ולוותר על שליטתו, הלכה למעשה, ברצועה.

בה בעת, אפשר שהשתתפות שיח' תמים בן-חמד, אמיר קטר, מעידה על השפעתו על העמדה המצרית בסוגיה. לקטר אינטרס ברור שחמאס ימשיך לשלוט ברצועה ויהיה גורם ומשפיע בזירה הפלסטינית בכללותה, וכזה גם מקור השפעה שיופיע על ידי קטר. הסעודים נהנים כעת ממעמד מיוחד בין המדינות הערביות הן בשל הציפיה שהם ימנעו את שיקום עזה, על פי מתווה כלשהו, והן עקב היחסים ההדוקים שלהם עם ממשל טראמפ והרושם שושינגטון וריאד מתואמות בנושא זה. ערב הסעודית רואה חשיבות גם בכך שהמתווה המצרי יתקבל כ"תוכנית אסלאמית" כדי שלמתווה הליגה הערבית יוענק חותם הכשר ולגיטימציה רבה יותר.

נראה שהיוזמה המצרית וכן כינוס הליגה הערבית לא יניעו תהליך משמעותי כלשהו, ולא כל שכן תהליך פוליטיבי, כל עוד לא ימצא המנגנון לפירוק חמאס כישות שלטונית וצבאית ברצועת עזה. בחירת המנהיגים הערבים בניסוחים שבחרו, תקשה עליהם להפעיל לחץ של ממש על חמאס להתפרק מנשקו ולהרפות מאחיזתו ברצועת עזה. למעשה, נוסח הצהרת הסיכום מצביע על היעדר הפנמה ערבית בדבר השינויים שחלו בתנאי היסוד מאז ה-7 באוקטובר וחזרת טראמפ לבית הלבן. לכן, יש להניח שהסולידאריות המוחצנת והמוגזמת שהפגינה הליגה הערבית בכינוס זה, לא תוביל אלא לכישלון נוסף לקדם את העניין הפלסטיני משום ההיצמדות למכנה המשותף הנמוך ביותר לכלל חברות הליגה, שבא לידי ביטוי בהכפשת ישראל ומיצובה כפושעת מלחמה המתעמרת בפלסטינים חפים מפשע ומשום שאינה מתחשבת בישראל ובאינטרסים שלה, בכוחה המוכח, בחתירה האמריקאית לשלבה במזרח התיכון במסגרת הסכמית, ובמעמדה באזור ובזירה הבינלאומית (למרות הביקורת נגדה).

לקחי ה-7 באוקטובר, ולא רק הם, מחייבים להתייחס ברצינות לניסוחים ולהפסיק לנסות ולסבר את הגיונו של היריב. לבחירה במינוח של "הישות הישראלית" (בנוסח האנגלי והבחירה שלא לציין כמדינה בנוסח הערבי) יש משמעות, כך גם בנוגע להימנעות מאזכור חמאס ופירוק מנשקו, ולהדגשת הפליטות הפלסטיניות וההכרח שבהחייאת אונר"א.

כשחזון הנשיא טראמפ לשיקום הרצועה ברקע, אין זה מפתיע שהממשל האמריקאי הסתייג מהצהרת הסיכום של כינוס החירום של הליגה הערבית בנימוק שהתוכנית המצרית שנדונה בו אינה ישימה. יש לקוות שישראל תדע לפעול בתיאום עם הממשל האמריקאי מול ניסיונות

להפיח רוח חיים במתווה בלתי ישים ובעייתי לשיקום עזה, שהניחה מצרים על סדר היום, וככל שתעשה זאת תוך הצגת מתווה משלה ל"יום שאחרי" – כן ייטב.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט